

ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

ГОРЛАЧУК Микола Анатолійович

УДК 338.433

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ
РИНКУ СВИНИНИ**

Спеціальність 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ТЕРНОПІЛЬ-2004

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Тернопільській академії народного господарства Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Пархомець Микола Кирилович,
Тернопільська академія народного господарства,
доцент кафедри економіки, організації і планування в АПК

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Поліщук Микола Петрович,
Державний агроекологічний університет, м. Житомир,
завідувач кафедри менеджменту організацій

кандидат економічних наук

Маланчук Любомир Михайлович,
Тернопільський інститут агропромислового виробництва,
заступник директора

Провідна установа: Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”
Української академії аграрних наук, відділ підприємництва, м. Київ

Захист дисертації відбудеться 11 листопада 2004 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.58.082.01 у Тернопільській академії народного господарства за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, ауд. 1219

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільської академії народного господарства за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11

Автореферат розісланий “ ___ ” _____ 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Б.П. Адамик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Стратегія ринкового розвитку економіки України і формування цивілізованого аграрно-продовольчого ринку держави, яка визначена в Указах Президента і законах, прийнятих Верховною Радою України, вимагає практичної реалізації заходів стосовно становлення ринку свинини в кожному окремому регіоні, як складової національного аграрного ринку країни.

За минуле десятиріччя чисельність поголів'я свиней в усіх категоріях господарств в Україні зменшилася з 19426,9 до 7652,3 тис. гол, а виробництво свинини – з 1421,1 до 591,2 тис. тонн у забійній вазі, або майже на 60 %. Спад у виробництві призвів до скорочення споживання м'яса, яке протягом останніх років становить 30-32 кг, в тому числі свинини – близько 14,0-15,0 кг на душу населення, а також до цілого ряду проблем соціального зрізу. Виникає необхідність глибокого наукового осмислення уроків недавнього досвіду реформування, вироблення підходів теоретичного і практичного супроводу процесів формування і регулювання ринку свинини з метою його ефективного функціонування, що визначає актуальність теми дослідження.

Проблеми, що стосуються формування і функціонування ринку свинини поки що не знайшли широкого відображення у вітчизняній науковій літературі. Окремі наукові розвідки у цьому плані здійснювалися Алексійчук Т.В., Талавирею М.П., Христенко О.І. Значної уваги в контексті зазначеної проблеми заслуговують роботи, присвячені проблемам ринкового реформування і формуванню ринків аграрної продукції Березівського П.С., Дудара Т.Г., Дусановського С.Л., Калінчика М.Й., Кузубова М.В., Лукінова І.І., Маліка М.Й., Михайлова С.І., Поплавського В.Г., Саблука П.Т., Стельмашука А.М., Хорунжого М.Й., Шпичака О.М., Юрчишина В.В., Яремчука І.Г. та інших вітчизняних вчених, які в тій чи іншій мірі досліджували проблеми аграрного і продовольчого ринків, їх формування та функціонування.

Серед зарубіжних вчених слід відмітити передусім праці Р. Плате, А. Ханау, Фрідріха-Вільгельма Пробста, Ганса-Вільгельма Віндгортса, Е. Волькен та ін., які присвячені питанням розвитку ринку свинини.

Проблеми збільшення обсягів виробництва і споживання м'яса свиней на душу населення, розвитку інфраструктури ринку та реалізації продукції виробниками, переробними підприємствами на конкурентних засадах, здійснення цінової політики на основі поєднання вільного ціноутворення, державного регулювання та сприяння зростанню доходів виробників, забезпечення недопущення контрабанди м'яса свиней, нарощування експортних можливостей, створення науково обґрунтованої системи прогнозування і регулювання є основними завданнями подальшого розвитку ринку свинини в державі.

Вирішення цих питань особливо важливе для регіонів, де існує необхідний науково-виробничий потенціал, що дозволяє забезпечити їх потреби та потреби інших регіонів в свинині і забезпечити експортно-орієнтований розвиток ринку. Усе це зумовило

вибір теми дисертаційної роботи, обґрунтування її мети, завдань, а також логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільської академії народного господарства і належить до держбюджетної наукової теми кафедри економіки, організації і планування в АПК “Шляхи підвищення ефективності АПК в умовах ринкових відносин” (номер державної реєстрації 0101U003409), зокрема розділу “Шляхи підвищення ефективності функціонування м'ясо-молочного підкомплексу АПК західного регіону України”, в межах якого автором здійснено обґрунтування організаційно-економічних основ формування ринку свинини.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретико-методологічних положень і науково обґрунтованих напрямів та шляхів формування ринку свинини, а також визначення основних прогнозних тенденцій його розвитку на перспективу в умовах ринкових відносин.

Для досягнення поставленої мети у дисертації було визначено і вирішено такі завдання:

- дослідити теоретичну сутність функціонування ринку свинини та, враховуючи світовий досвід, розробити організаційно-економічні основи його становлення і розвитку в м'ясопродуктовому комплексі України;
- здійснити аналіз особливостей формування ринку свинини з позицій врахування регіональних факторів з метою його комплексної оцінки;
- дослідити процес відтворення поголів'я свиней, економічну ефективність виробництва свинини та проблеми маркетингу і ціноутворення на ринку свинини як основи розробки стратегії формування ринку свинини;
- здійснити аналіз і прогноз стійкості виробництва свинини в просторовому та часовому аспектах з метою встановлення тенденцій зміни пропозиції продукції на ринку свинини;
- обґрунтувати ефективну модель інфраструктури ринку свинини як засобу його формування;
- розробити концептуальні основи забезпечення стабільності ринку свинини і визначити її елементи;
- обґрунтувати систему циклів на ринку свинини з метою використання заходів антициклічного регулювання процесу відтворення у галузі свинарства;
- здійснити прогноз основних економічних параметрів ринку свинини на перспективу як бази щодо виявлення тенденцій його розвитку і вироблення адекватного інструментарію регулювання.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні умови та процес формування ринку свинини на сучасному етапі розвитку ринкових відносин.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і організаційно-економічних аспектів формування ринку свинини та особливостей його функціонування.

Методи дослідження. Теоретичною основою дисертаційної роботи є діалектичний метод пізнання економічних явищ і процесів у безперервному їх розвитку і взаємозв'язку. Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі використовувались наступні методи:

- абстрактно-логічний – при обґрунтуванні об'єктно-суб'єктної моделі формування ринку свинини і системи показників його комплексної оцінки та рівня самозабезпеченості власним виробництвом;
- статистичного спостереження – для формування емпіричної бази даних дослідження ринку свинини;
- порівняння – для виявлення стану і тенденцій розвитку чисельності поголів'я свиней в суспільному і приватному секторах економіки;
- статистичних рядів і графічний – для визначення циклічних коливань на ринку свинини: зміни ціни, попиту і пропозиції;
- експертних оцінок – при визначенні ймовірних обсягів контрабанди свинини і завданих нею збитків;
- економіко-статистичний і кореляційного аналізу – для виявлення залежностей між ціною і обсягом первинної пропозиції свинини, зміною чисельності поголів'я тварин і обсягами промислової переробки, впливу факторів на обсяги реалізації свинини за каналами її збуту;
- економіко-математичні – при обґрунтуванні прогностичних параметрів розвитку ринку свинини на перспективу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному обґрунтуванні теоретичних і організаційно-економічних основ формування, розвитку і ефективного функціонування ринку свинини.

Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі теоретичні та практичні результати, що виносяться на захист:

- *поглиблено:*

теоретичну сутність формування і функціонування ринку свинини, зокрема обґрунтовано сукупність факторів, до яких віднесено динамічні і відносно статичні, що визначають організаційно-економічні особливості формування ринку свинини, та структуру відносин субкоординації установ, організацій і підприємств на ринку свинини України;

- *вперше:*

розроблено об'єктно-суб'єктну модель формування ринку свинини в Україні, в основі якої покладено принцип відокремлення горизонтальних і функціональних зв'язків, що дозволяє формалізувати структурно-функціональні співвідношення між контрагентами ринку свинини у формуванні товарних ресурсів на ньому. На цій основі розроблено систему показників його комплексної оцінки, до яких віднесено комплексні показники попиту, пропозиції, задоволення попиту і пропозиції;

на основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду запропоновано визначення динамічного рівня самозабезпеченості регіону (регіонів) власним виробництвом свинини. До основних показників для його оцінки віднесено надлишковий, нормативний, ефективний, критичний, недостатній і фактичний рівень самозабезпеченості;

виявлено закономірності і тенденції розвитку ринку свинини, які полягають в існуванні довгострокових, середньострокових, короткочасних і сезонних періодичних циклічних коливань відтворення стада свиней, виробництва і реалізації продукції на продовольчому ринку, що дозволяє обґрунтувати критерії та показники його прогнозування на перспективу. Обґрунтовано визначення показників – коефіцієнта регіональної концентрації поголів'я свиней і номінальної рентабельності виробництва в регіоні;

запропоновано визначення внутрішньої і просторової стійкості виробництва свинини та обґрунтовано за цими показниками стійкість виробництва свинини в регіоні. На основі аналізу зовнішньої і внутрішньої стійкості запропоновано також визначення інтегрального коефіцієнта стійкості виробництва свинини;

– *удосконалено:*

концептуальні засади стабільності ринку свинини і здійснено обґрунтування її елементів, які включають інституційну, функціональну і нормативно-правову складові та визначено стратегічні напрямки розвитку ринку свинини, в основі чого покладено досягнення нормативних показників споживання свинини на душу населення і, враховуючи це, здійснено прогнозування його основних параметрів на перспективу. Обґрунтовано особливу роль і модель інфраструктури як засобу формування ринку свинини, що включає в себе ефективну взаємодію виробничої, обслуговуючої, обмінної і координуючої її складових.

Практичне значення одержаних результатів. Використання на практиці одержаних результатів дисертаційної роботи сприятиме ефективному формуванню ринку свинини і підвищенню його функціонування на основі врахування науково обґрунтованої системи взаємозв'язку між відтворенням поголів'я тварин, виробництвом, збутом і споживанням продукції на ринку свинини, в основі яких циклічний характер розвитку, діалектично обумовлена взаємозалежність економічних і біологічних чинників формування ринкового середовища, цілеспрямована діяльність суб'єктів ринку свинини.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження використовуються Головним управлінням сільського господарства і продовольства Тернопільської облдержадміністрації при розробці Програми розвитку галузі тваринництва, формуванні ринку продукції свиначства і його інфраструктури (довідка № 96-4/25-7 від 03.09.2003 р.), а також знайшли практичне втілення у діяльності міжгосподарського підприємства по виробництву свинини ВАТ “Надзбручанське” (акт № 278/10 від 01.10.2003 р.) і ТзОВ “Діброва” Тернопільської області (довідка № 556 від 17.09.2003 р.). Матеріали дисертаційного дослідження використовуються у навчально-методичному процесі кафедри

економіки, організації і планування в АПК Тернопільської академії народного господарства при викладанні дисциплін “Організація виробництва в підприємствах і організаціях АПК”, “Планування в підприємствах і організаціях АПК”, “Аграрний ринок”, у курсовому та дипломному проектуванні (довідка № 126-27/115 від 07.10.2003 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації і винесені на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї і положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні результати досліджень доповідались на міжнародній науково-практичній конференції “Реформування молоді держави: проблеми і перспективи” (м. Тернопіль, листопад 2000 р.), на міжнародній науково-практичній конференції “Сільське господарство України: стратегія і перспективи розвитку” (м. Тернопіль, жовтень 2001 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні проблеми економіки сільського господарства та АПК” (м. Суми, травень 2003 р.), науково-практичній конференції “Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період” (м. Тернопіль, квітень 2003 р.), на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу і аспірантів Тернопільської академії народного господарства (м. Тернопіль, 2003-2004 рр.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 10 статей, в тому числі у фахових виданнях – 8. Загальний обсяг публікацій – 6,81 друк. арк., з яких особисто автору належить 6,41 друк. арк., з них 5,07 друк. арк. опубліковано у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст дисертації викладено на 173 сторінках комп’ютерного тексту, включає 7 таблиць та 39 рисунків, розміщених на 46 сторінках. Список використаних літературних джерел включає 216 найменувань і займає 17 сторінок. 10 додатків розміщені на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі – “Теоретичні основи формування ринку свинини” розглянуто сутність організаційно-економічних основ та особливості становлення ринкових відносин у м’ясопродуктовому комплексі України, визначено методологічні аспекти формування ринку свинини. Автором проаналізовано теоретичні засади щодо формування й розвитку ринку свинини, розроблено блок-схему факторів його формування, структуризовано відносини між суб’єктами ринку свинини в Україні, а також визначено систему показників комплексної оцінки та місце ринку свинини як невід’ємної складової аграрного ринку держави.

В результаті дослідження встановлено, що ринок свинини – це складна, динамічна система відносин, яка зазнає впливу економічних, організаційно-технологічних, біологічних, екологічних, природно-кліматичних, соціально-культурних, нормативно-

правових факторів, які характеризують умови його формування і стан. Вихідною методологічною основою стратегії його розвитку є врахування двох найважливіших особливостей: найвищої питомої ваги свинини в структурі м'ясного балансу, яка сягає понад 50 %, і високих темпів та економічних можливостей виробництва продукції, що визначають ключову роль ринку свинини у забезпеченні населення м'ясом і м'ясопродуктами.

На основі узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду встановлено, що ефективно формування ринку свинини передбачає широкий спектр державного регулювання аж до встановлення гарантованих цін збуту і обсягів закупівель свинини на ринку, які забезпечують належний рівень доходів виробникам. Цей факт вказує на необхідність відновлення системи державного замовлення як одного з елементів ефективного формування і функціонування ринку свинини в Україні.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення проблеми розвитку ринку м'яса свиней, яке пов'язано не лише із великою різницею між продуктивністю племінного і товарного свинарства, а й передусім з структурними змінами виробництва і формуванням нових економічних зв'язків між суб'єктами ринку. Встановлено, що сучасна структура та ієрархія зв'язків між виробниками продукції на ринку свинини, галузевими установами, державними органами управління успадкована в загальних рисах від минулої економічної системи і є видозміненою в ході реформування економіки. Її можна охарактеризувати за чотирьохрівневим типом організації відносин субординації: Мінагрополітики України (I рівень) координує діяльність структур другого рівня – національного об'єднання по племінній справі у тваринництві “Укрплемоб'єднання”, об'єднання державних племінних заводів України “Укрдержплемзаводи”. В свою чергу об'єднання, асоціації і корпорації II рівня охоплюють підвідомчі підприємства, установи і організації в регіонах України, які належать до III рівня (обласні племінні підприємства, племпостачання і племсервісу, державні племінні заводи, асоціації по розведенню тварин, племінні гібридно-селекційні центри). Заключну ланку в ланцюзі організаційної структури – IV рівень – становлять підприємства по відгодівлі свиней, репродукторні господарства, товарні господарства і особисті селянські господарства населення, які займаються розведенням свиней і здійснюють товарну пропозицію м'яса на ринку.

У ринковій економіці товарні ринки функціонують як відносно самостійні організаційні механізми, що взаємодіють між собою і в своїй сукупності утворюють національні або світові ринки продукції. Система ринків – це складне переплетіння горизонтальних, вертикальних, галузевих, структурних і функціональних зв'язків. У зв'язку з цим у дисертації розроблено об'єкто-суб'єктну модель формування і функціонування ринку свинини в Україні, в основі якої покладено принцип відокремлення горизонтальних (виділення аграрного ринку і ринку свинини (живої худоби), вертикальних (виокремлення сировинного ринку) і функціональних зв'язків. Визначені в об'єктно-суб'єктній моделі параметри формалізують процеси, що відбуваються на ринку свинини, і

вказують на динамічні структурно-функціональні співвідношення між контрагентами у формуванні товарних ресурсів на ньому. Їх аналіз дозволяє розмежувати показники з метою кількісної і якісної оцінки ринку свинини.

Запропоновано використовувати три групи комплексних показників: а) пропозиції, б) попиту, в) задоволення попиту і пропозиції. Проте при збалансуванні попиту і пропозиції на ринку рівень споживання може бути низьким внаслідок низької купівельної спроможності населення, а тому обсяги власного виробництва можуть перевищити внутрішнє споживання відповідних видів продукції, що зовсім не гарантує продовольчу безпеку країни, де населення недохарчується або ж потерпає від голоду. Тому існуючі методи визначення рівня самозабезпеченості не дають однозначної оцінки стосовно достатніх обсягів виробництва, споживання і продовольчої незалежності.

З врахуванням цього у дисертації запропоновано вирішення вказаної наукової проблеми на основі зв'язку між рівнем самозабезпеченості і, з іншого боку, платоспроможним попитом, медико-фізіологічними нормами споживання свинини на душу населення та фактором продовольчої незалежності країни (експортом-імпортом). Основними показниками, що розглядаються, є надлишковий, нормативний, ефективний, критичний, недостатній і фактичний рівень самозабезпеченості.

Як видно з рис. 1, нормативний – це такий рівень самозабезпеченості власним виробництвом у відповідних видах продукції (свинини), при якому її власне виробництво забезпечує внутрішнє споживання на виробничі потреби і особисте споживання населення, розраховане на основі раціонального рівня споживання продукції. Надлишковий рівень виникає при перевищенні нормативної самозабезпеченості, тобто становить більше 100 %. Критичний рівень передбачає обсяг власного виробництва і платоспроможний попит на ринку, які забезпечують фізіологічний мінімум споживання на душу населення, а також виробниче споживання продукції.

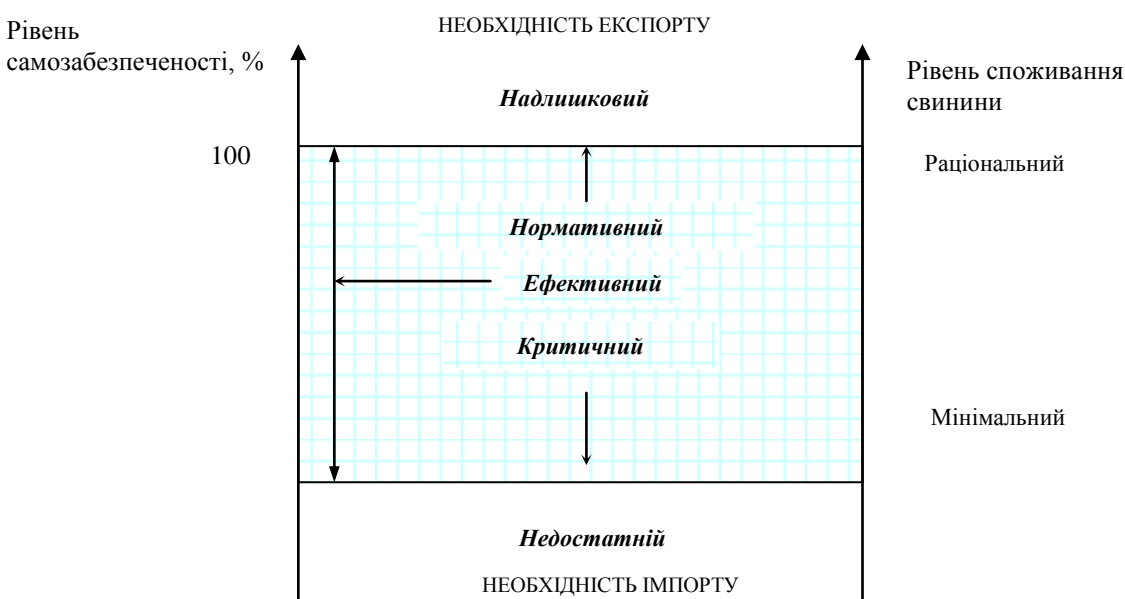

Рис. 1. Рівень самозабезпеченості власним виробництвом свинини

Обсяг власного виробництва, що нижчий від критичного рівня, спричиняє недостатній ступінь самозабезпеченості, а різниця між нормативним і критичним рівнем утворює ефективну самозабезпеченість.

Виходячи із даних теоретичних узагальнень, за критерій продовольчої незалежності (безпеки) країни можна обрати обсяг власного виробництва, який забезпечує ефективний і надлишковий рівень самозабезпеченості у відповідних видах продукції на ринку. При цьому він розраховується за формулою:

$$P_c = \frac{B_v}{C_n + C_v + B} \times 100 \% \quad (1)$$

де P_c – рівень самозабезпеченості, %;

B_v – обсяг власного виробництва, тонн;

C_n – особисте споживання населення, тонн;

C_v – виробниче споживання, тонн;

B – втрати, тонн.

Наприклад, рівень самозабезпеченості у США, Франції, Данії, Нідерландах – понад 100 %, ФРН – 93 %, Італії – 78 %. Рівень самозабезпеченості в Україні є недостатній. Приміром, з виробництва м'яса він становить 36 %, що посилює необхідність імпорту продукції.

Таким чином, дослідження засвідчує залежність від імпорту продукції, подолання якої є необхідною передумовою для задоволення потреб внутрішнього споживання та поступового експортно-орієнтованого розвитку ринку.

У другому розділі – “Сучасний стан і тенденції формування ринку свинини” проведена оцінка стану ринку свинини, узагальнено і розкрито регіональну і секторальну структуру відтворення поголів'я свиней як основи становлення ринку свинини, проаналізовано економічну ефективність виробництва свинини і використання виробничого потенціалу галузі, дано оцінку маркетингу та ціноутворення на ринку свинини.

За базу емпіричних досліджень взято ринок свинини Тернопільської області. Дослідженнями встановлено, що на сучасному етапі ринок свинини регіону за чисельністю утримуваного стада свиней займає після Рівненської і Волинської областей третє місце в західному регіоні України і характеризується питомою вагою поголів'я свиней 15,82% (288,9 тис. гол.) від загальної чисельності його у всіх категоріях господарств західного регіону. В Тернопільській області зосереджено близько 3,45% загального поголів'я свиней в Україні, для порівняння: в регіоні з мінімальним поголів'ям свиней – Луганська область – сконцентровано 1,66% (139,0 тис. гол.) і 7,39% (619,1) – з максимальним – Вінницька область.

Регіональна структура утримання свиней в області відзначається досить великою строкатістю. З метою діагностики вказаних особливостей автором запропоновано використовувати коефіцієнт регіональної концентрації поголів'я свиней:

$$K_{p.k.} = \frac{\text{макс. чисельність / питома вага / поголів'я свиней в районі / регіоні /}}{\text{мін. чисельність / питома вага / поголів'я свиней в районі / регіоні /}} \quad (2)$$

В тому випадку, якщо значення коефіцієнта дорівнює або є близьким до одиниці, рівень регіональної концентрації є однаковим, а зосередження утримання свиней в регіоні в цілому є рівномірним. Чим більше значення показника перевищує одиницю, тим більш нерівномірною є регіональна структура утримання і концентрації поголів'я свиней.

Значення коефіцієнта регіональної концентрації, обчислені для Тернопільської області за період 1990-2002 рр., свідчать про посилення регіональної диференціації районів за кількістю утримуваного в них поголів'я свиней: у 1990 р. коефіцієнт регіональної концентрації дорівнював 2,74, а в 2002 р. – 4,94, що в 1,8 рази більше від рівня 1990 року. При цьому одночасно посилюється вплив окремих районів на формування загальної чисельності поголів'я свиней в області. Так, питома вага району з максимальним поголів'ям свиней за період 1990-2002 рр. зросла з 8,5 до 9,1%. У цілому в Україні коефіцієнт концентрації поголів'я свиней становить 4,08, що є менше від аналогічного показника у Тернопільській області.

Дослідження секторальної структури (визначається чисельністю поголів'я, його співвідношенням і тенденціями розвитку в підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання і власності, а також в особистих селянських господарствах населення) виявили ряд проблем, що вимагають теоретичного і практичного розв'язання.

У 1994 р. вперше за попередні 40 років кількість поголів'я свиней в приватному секторі перевищила його чисельність в суспільному секторі сільськогосподарського виробництва. Як видно з рис. 2, ця тенденція зберігається і до сьогодні з постійним збільшенням питомої ваги приватного сектору в загальній чисельності утримуваного поголів'я свиней в області. Так, протягом 1994-2002 рр. питома вага особистих господарств населення в загальній кількості утримуваного поголів'я свиней зросла з 52,6 до 86,4%. Однак збільшення чисельності свиней в особистих селянських господарствах населення на 14% не компенсувало зменшення поголів'я в суспільному секторі, яке за аналогічний період склало більш як 80%. Сьогодні фактична чисельність поголів'я свиней в області перебуває на рівні 1954-1955 рр. і дорівнює 288,9 тис. гол.

У відтворенні стада свиней виявлена циклічність його розвитку: середньострокові періоди коливань дорівнюють 4-5, а довгострокові – 10-12 років. Наявність середньострокових і довгострокових коливань чисельності свиней не дозволяє однозначно відповісти в короткостроковому періоді на запитання про зростання чи стабілізацію поголів'я, оскільки це може бути зумовлене піками середньострокових і довгострокових циклічних коливань. Визначені параметри циклічних коливань дозволяють створити науково обґрунтовану систему прогнозування тенденції розвитку поголів'я свиней та їх чисельності. Встановлено: мінімальне значення чисельності свиней в Тернопільській області за існуючих умов слід очікувати в 2004-2005 рр., а наступне в 2008-2009 рр. Закономірності циклів відтворення поголів'я свиней є основою антициклічного

регулювання, а тому отримані результати можуть бути використані для розробки сучасної економічної політики у галузі і на ринку свинини.

Скорочення поголів'я свиней за період 1990-2002 рр. негативно позначилося на обсягах виробництва і реалізації свинини в регіоні. Зменшення обсягів реалізації свиней за досліджуваний період становило в сільськогосподарських підприємствах 94,1, виробництва – 92,8, а чисельності поголів'я – 87,3 %. Рівень збитковості протягом останніх років дорівнював -58,7-27,5 %, а обсяг збитків – близько 3-5 млн. грн. щороку. Не зважаючи на це, існують можливості для рентабельного ведення виробництва у галузі.

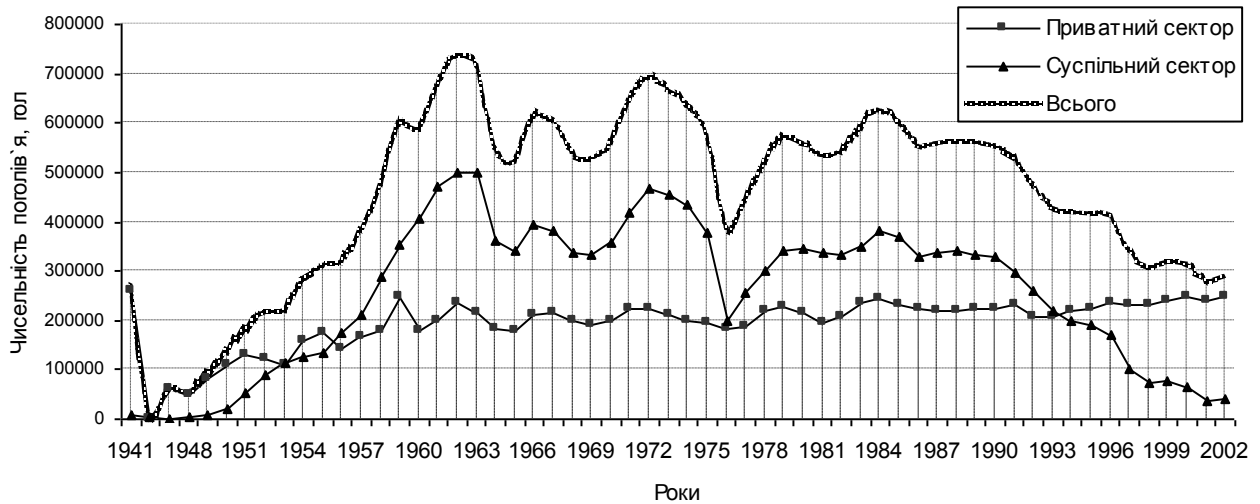

Рис. 2. Динаміка чисельності поголів'я свиней в Тернопільській області

Для виявлення цих можливостей у дисертації запропоновано доповнити методику аналізу досліджуваних проблем за допомогою показника *номінальної рентабельності*:

$$P_n = \frac{C_{\max} - C_{\min}}{C_{\min}} \times 100\% \quad (3)$$

де P_n – рівень номінальної рентабельності виробництва в регіоні, %;

C_{\max} – максимальна ціна реалізації продукції в регіоні, грн.;

C_{\min} – мінімальний розмір собівартості продукції, досягнутий в регіоні, грн.

Його значення, обчислені на прикладі Тернопільської області, становили: у 1999 – 166,6, 2000 – 17,9, у 2001 р. – 7,97 %. Тобто виробництво живої ваги свиней в області було б рентабельним при умові досягнення в решті районів можливих значень максимальної ціни реалізації і мінімальної собівартості продукції, що фактично існують в розрізі районів.

Основна кількість свинини, вирощеної сільськогосподарськими виробниками, реалізується поза межами середньогуртового сировинного ринку. Для структури продажу свиней сільськогосподарськими підприємствами характерна різка переорієнтація каналів реалізації протягом 1990-2002 рр. Основним маркетинговим каналом збуту свиней є збут населенню через систему громадського харчування (включаючи продаж і видачу в рахунок оплати праці) і пряма реалізація на ринку, через власні магазини, ларки, палатки. На їх

частку припадає понад 70 % (674 т) від загального продажу свиней в сільськогосподарських підприємствах регіону.

Рестриктивна дія цінового механізму негативно позначається на формуванні цивілізованого сировинного ринку свинини, призводить до ліквідації підприємницької ініціативи, спрямованої на розвиток власного виробництва, і викликає, нерідко, трансформацію підприємницьких ідей в протизаконні дії – контрабанду свинини, створення переробних, ковбасних цехів, і мережі збуту продукції, які діють за межами правового поля. Приміром, розмір контрабандного імпорту м'яса свинини становить близько 30-40 %, а сала – близько 80 % від загального обсягу закупівель свиней в живій вазі на внутрішньому сировинному ринку області. Щорічні економічні збитки від контрабанди на ринку свинини вимірюються понад 1,5-2 млн. грн.

Еластичність пропозиції і попиту від ціни є вищою на продовольчому, ніж на сировинному ринку свинини області. В кількісному вимірі ступінь кореляції ціни і пропозиції на продовольчому ринку свинини перевищує аналогічний показник на сировинному ринку майже в 1,5 рази. Фактично це вказує на величину і необхідність демонополізації середньогуртового сировинного ринку у перспективі. Дослідженням встановлено: ціна на сало є, як правило, на 40-45 % нижчою від ціни на м'ясо. Це призводить до зміни у спеціалізації виробників свинини і спонукає їх займатися м'ясною відгодівлею та в меншій мірі – сальною. Процес набув масового характеру, що сприяло виведенню в масштабах країни нових м'ясних порід і ліній свиней та відповідає загальноєвропейській тенденції.

У короткостроковому періоді коливання ціни і пропозиції на продовольчому ринку свинини мають низький ступінь кореляції, а зміна обсягів пропозиції в більшій мірі визначається неціновими факторами.

Дослідженням визначено три види коливань протягом року на продовольчому ринку свинини:

- першого типу – відбуваються з періодичністю 4 місяці – грудень-січень, квітень-травень, серпень-вересень. Вони зумовлені, передусім, передсвятковою зміною попиту і пропозиції;
- другого типу – тижневі – відбуваються з періодичністю 6-7 днів. В їх основі зміна робочих і вихідних днів. Напередодні і у вихідні дні попит і реалізація свинини зростають, а саме в п'ятницю і суботу;
- третього типу – короткочасні з періодичністю близько 3-х днів. Викликані не лише зміною робочих і вихідних днів, а також споживчими інтересами покупців – раціональним використанням коштів і продуктів. Протягом тижня максимальні обсяги попиту і пропозиції свинини спостерігаються у вівторок та суботу. На цих два дні припадає майже 40 % від загального обсягу реалізації м'яса свинини протягом тижня.

Вказані закономірності важливо використовувати у розробці маркетингової стратегії підприємств, при прогнозуванні ринкової кон'юнктури, а також враховувати при оцінці інтересів та поведінки споживачів на ринку свинини в короткостроковому періоді.

У третьому розділі – “Розробка і обґрунтування організаційно-економічних засад формування ринку свинини” запропоновано концептуальні розробки по забезпеченню стійкості виробництва і стабільності ринку свинини, авторський підхід до обґрунтування моделі ринкової інфраструктури, прогнозування основних економічних параметрів розвитку ринку свинини.

Наукове дослідження свідчить, що важливим чинником у забезпеченні стабільності ринку є стійкість виробництва свинини. Вона є її першочерговою умовою і полягає у виробництві продукції, яке характеризується відносно однаковими темпами його обсягів (в тому числі зростання) протягом певного визначеного часового проміжку. Стійкість виробництва безпосередньо впливає на стійкість пропозиції і, зрештою, платоспроможний попит на ринку свинини.

З метою кількісної оцінки стійкості виробництва автором запропоновано визначення не лише часової, а й просторової стійкості виробництва. Аналіз просторового фактора стійкості дозволяє конкретизувати заходи щодо забезпечення стабільності ринку свинини в окремих регіонах і області в цілому та цілеспрямовано впливати на поліпшення його кон'юнктури у перспективі.

Різниця між показником середньої і мінімальної стійкості ($U_c^t - U_m^t$) характеризує ступінь внутрішньої стійкості виробництва. Врахування зовнішньої і внутрішньої стійкості пропонується визначати шляхом розрахунку інтегрального показника стійкості виробництва свинини (I_c), що дає комплексну оцінку її розвитку, за формулою:

$$I_c = \sqrt{U_c^t \cdot U_m^t} . \quad (4)$$

Запропоновані концептуальні засади комплексного і ефективного формування ринку на перспективу передбачають не лише стабільність виробництва продукції, а й забезпечення інституційної, функціональної (в тому числі стабільності виробництва) і нормативно-правової складових. При цьому головне завдання успішного формування ринку свинини полягає у сталому збільшенні обсягів виробництва і споживання свинини на душу населення. Слід відмітити, що найвищий рівень загальної стійкості виробництва свинини на 100 га ріллі характерний для Бучацького і Гусятинського (показник загальної стійкості (I_c) дорівнює відповідно 0,831 і 0,782), а найнижчий – Підгаєцького і Бережанського районів Тернопільської області (відповідно 0,454 і 0,347).

Таким чином, інтегральний показник загальної стійкості виробництва свинини додатково засвідчує депресивний розвиток галузі та ринку свинини у Підгаєцькому і Бережанському районах, для яких характерні найнижчі показники чисельності поголів'я свиней, економічної ефективності виробництва і обсягів реалізації продукції та ін. Крім

того, обидва райони належать до репрезентативної групи регіонів із недостатнім забезпеченням ринковою інфраструктурою.

Дослідженнями встановлено, що необхідною і фундаментальною основою ефективної моделі організації ринку свинини в регіоні є обґрунтування виробничої, обслуговуючої, обмінної та координуючої інфраструктури. Їх співвідношення і взаємодія визначатимуть комплекс функціональних елементів, що входять до її складу. При цьому обмінна інфраструктура представляє собою системоутворюючий елемент між виробництвом і споживанням, вона є генератором цін і конкурентних відносин на ринку свинини. Особлива роль інфраструктури полягає у тому, що її потрібно використовувати як безпосередній засіб формування ринку свинини.

Загальний аналіз ринкової інфраструктури вказує на її нерівномірний розвиток в області. Це зумовлює наявність значних різниць у ступені забезпечення окремими елементами ринкової інфраструктури по окремих районах. В Тернопільській області можна виділити чотири групи районів, які володіють неоднаковим ступенем розвитку інфраструктури ринку свинини: I – з недостатнім рівнем, II – нижче середнього, III – середнім рівнем, IV – високим (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок рівня інфраструктурного забезпечення ринку свинини і показників економічної ефективності у галузі свинарства (за групами районів)*

№ групи	Інтервал, забезпеченість інфраструктурою, %	Кількість районів в групі	Показники економічної ефективності галузі свинарства у групі		
			Затрати праці на 1 ц приросту живої ваги свинини		Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %
			л.-г.	грн.	
I	50,0-62,5	3	331,0	1774,9	-33,2
II	62,5-75,0	6	231,7	1229,3	-31,2
III	75,0-87,5	4	237,7	1122,3	-29,5
IV	87,5-100,0	4	235,4	1102,0	-18,6
Всього	50,0-100,0	17	235	1166,5	-27,5

*Розраховано за даними Тернопільського обласного управління статистики

Розрахунками доведено: між ступенем регіональної забезпеченості інфраструктурою ринку свинини і трудомісткістю виробництва продукції в свинарстві існує стійкий негативний кореляційний зв'язок (-0,30 %). Із збільшенням рівня забезпечення ринковою інфраструктурою зменшується розмір грошових витрат на одиницю виробництва продукції і рівень збитковості галузі свинарства в цілому. Забезпечення розвитку інфраструктури ринку свинини сприятиме досягненню позитивного економічного ефекту: зростанню

прибутковості (або ж зменшенню рівня збитковості) у галузі. Становлення ринкової інфраструктури відбувається у тісному зв'язку з розвитком виробництва, що проявляється у їхній взаємодії і взаємозалежностях між показниками ступеня забезпеченості інфраструктурою ринку свинини, з одного боку, та продуктивністю праці, собівартістю, рентабельністю господарювання у свинарстві, з іншого боку (табл. 1), та стабільністю ринку.

В роботі запропоновано парадигму взаємозв'язків між встановленими циклічними коливаннями на ринку свинини – в її основі принцип детермінації: масове оновлення маточного стада свиней – цикли відтворення – цикли виробництва – цикли пропозиції – цикли попиту.

Враховуючи нормативні і фактичні норми споживання свинини, фактичний рівень виробництва та встановлені їх тенденції, обґрунтовано три цільові етапи розвитку ринку свинини на перспективу:

- I етап – забезпечення мінімальних норм споживання свинини населенням регіону (фізіологічного мінімуму);
- II етап – досягнення раціональних (оптимальних) норм споживання свинини (потенційного попиту);
- III етап – експортно-орієнтований розвиток регіонального ринку свинини.

Обґрунтовані терміни реалізації запропонованих етапів розвитку ринку на перспективу, беручи до уваги його сучасний стан, а також мінімальні і раціональні норми споживання продуктів, становитимуть відповідно: I етапу – 2008 р., II етапу – 2013 р і III етапу – після 2013 р.

Не зважаючи на скорочення кількості населення в області у перспективі, прогнозований фонд продовольчого споживання свинини зростає з 29,2 у 2008 р. до 46,7 тис. тонн у 2013 р., або в 1,6 рази, що буде зумовлено досягненням раціональних норм харчування населення в області.

Найбільші розміри ринкових фондів споживання свинини протягом поетапної реалізації прогнозованих заходів, крім м. Тернопіль, передбачаються у Чортківському, Кременецькому і Борщівському, найменші – в Підгаєцькому, Лановецькому і Монастириському районах (табл. 2).

Розрахунки показують, що для забезпечення прогнозних рівнів споживання продукції на I етапі розвитку ринку, при умові збереження існуючого поголів'я свиней, середньодобові природи у свинарстві області повинні становити 279 грамів на голову.

При цьому, попит на свинину буде незадоволений у Бережанському, Кременецькому, Підгаєцькому, Монастириському і Тернопільському районах та в м. Тернополі. Перевищення пропозиції над попитом у решти районів сприятиме розподілу свинини в ті регіони області, де пропозиція свинини є недостатньою. В цей період прогнозується обмежений внутрішньообласний рух продукції для задоволення попиту, передусім в Тернопільському районі і м. Тернополі. Досягнення раціональних норм споживання свинини в Тернопільській області передбачається у 2013 р. При цьому, згідно проведених

розрахунків, продуктивність тварин повинна зрости в 1,5 раза у порівнянні з 2008 р. і становити 445 грамів на голову.

При перевищенні вказаного рівня продуктивності в свинарстві і збільшенні чисельності поголів'я свиней можливе інтенсивне нарощування експортного потенціалу регіону, що буде характеризувати III етап розвитку ринку свинини в Тернопільській області.

Таблиця 2

Прогноз рівня виробництва, споживання, попиту і пропозиції свинини в Тернопільській області на 2008 р., тонн

Регіон	Виробництво (фактично)	Прогноз на 2008 р.				Відхилення прогнозного рівня виробництва від фактичного (+/-)
		виробництво	фонд споживання	виробниче споживання і втрати	Пропозиція (+), попит (-)	
Бережанський	326,60	625,83	1132,30	5,66	-512,13	299,23
Борщівський	1355,03	2664,10	1843,66	9,21	811,23	1309,07
Бучацький	1046,92	2091,73	1745,38	8,72	337,63	1044,81
Гусятинський	1325,01	2602,70	1643,46	8,21	951,03	1277,69
Заліщицький	959,98	1854,47	1352,26	6,76	495,45	895,37
Збаразький	1061,42	2191,72	1494,74	7,47	689,51	1130,30
Зборівський	802,14	1574,75	1170,26	5,85	398,64	772,61
Козівський	763,44	1460,50	1042,34	5,21	412,95	697,06
Кременецький	969,41	1868,42	1920,10	9,60	-61,27	899,01
Лановецький	912,79	1708,55	763,36	3,81	941,38	795,76
Монастириський	426,97	804,53	835,90	4,17	-35,53	377,56
Підволочиський	978,43	1928,60	1098,76	5,49	824,35	950,17
Підгаєцький	282,31	539,17	554,58	2,77	-18,17	256,86
Теребовлянський	1000,57	2018,11	1750,84	8,75	258,52	1017,54
Тернопільський	787,00	1489,63	1794,26	8,97	-313,6	702,63
Чортківський	1128,90	2234,70	2045,68	10,22	178,80	1105,80
Шумський	886,34	1678,82	889,72	4,44	784,66	792,48
м. Тернопіль	43,55	60,58	6197,88	30,98	-6168,27	17,03
Область	15057,21	29421,86	29275,48	146,67	0,0	14364,65

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота є системним дослідженням організаційно-економічних основ формування ринку свинини, яке полягає у розробленні науково обґрунтованих теоретичних і практичних положень щодо розв'язання актуальних проблем його формування. Основні із них дозволяють зробити наступні висновки і пропозиції:

1. Формування ринку свинини в Україні відбувається під впливом дії факторів, які умовно поділяються на динамічні (економічні, організаційно-технологічні, екологічні), і відносно статичні, що не можуть бути змінені в коротко- чи середньостроковому періодах (природно-кліматичні, біологічні, соціально-культурні). При цьому природний, виробничий і науковий потенціал України дозволяє сформувати цивілізований ринок свинини в державі та забезпечити входження України до головних її виробників і експортерів у світі.

2. У відтворенні стада свиней виявлена циклічність його розвитку: середньострокові періоди коливань становлять 4-5, а довгострокові – 10-12 років. Визначені параметри циклічних коливань дозволяють створити науково обґрунтовану систему прогнозування тенденцій розвитку поголів'я свиней та їх чисельності. Закономірності циклів відтворення поголів'я свиней є основою антициклічного регулювання, а тому отримані результати можуть бути використані для розробки сучасної економічної політики у галузі і на ринку свинини.

3. Скорочення поголів'я свиней негативно позначилося на обсягах виробництва і реалізації свинини. Не зважаючи на це, існують можливості для рентабельного ведення виробництва у галузі. Для виявлення цих можливостей запропоновано доповнити методіку аналізу досліджуваних проблем за допомогою показника номінальної рентабельності. Його значення, обчислені на прикладі Тернопільської області, становили: у 1999 – 166,6, 2000 – 17,9, у 2001 р. – 7,97 %. Таким чином, виробництво живої ваги свиней в регіоні було б рентабельним при умові досягнення в решті районів області можливих значень максимальної ціни реалізації і мінімальної собівартості продукції, що фактично існують на ринку.

4. Основна кількість свинини, вирощеної сільськогосподарськими виробниками, реалізується поза межами середньогуртового сировинного ринку. Для структури продажу свиней сільськогосподарськими підприємствами характерна різка переорієнтація каналів реалізації протягом 1990-2002 рр. Основним каналом збуту свиней є продаж населенню через систему громадського харчування (включаючи продаж і видачу в рахунок оплати праці) і пряма реалізація на ринку, через власні магазини, ларки, палатки. На їх частку припадає понад 70 % від загального продажу свиней в сільськогосподарських підприємствах, що свідчить про депресивний стан формування товарної пропозиції свинини на ринку.

5. Еластичність пропозиції і попиту від ціни є вищою на продовольчому, ніж на сировинному ринку свинини. В кількісному вимірі ступінь кореляції ціни і пропозиції на

продовольчому ринку свинини перевищує аналогічний показник на сировинному ринку майже в 1,5 раза. Фактично це вказує на величину і необхідність демонополізації середньогуртового сировинного ринку.

6. У короткостроковому періоді коливання ціни і пропозиції на продовольчому ринку свинини мають низький ступінь кореляції, а зміна обсягів пропозиції в більшій мірі визначається неціновими факторами і закономірною періодичністю.

Вказані закономірності важливо використовувати у розробці маркетингової стратегії підприємств, при прогнозуванні ринкової кон'юнктури, а також враховувати при оцінці інтересів та поведінки споживачів на ринку свинини в короткостроковому періоді.

7. Як безпосередній засіб формування ринку свинини доцільним є розвиток його інфраструктури. Між ступенем забезпеченості інфраструктурою ринку свинини і трудомісткістю виробництва продукції в свинарстві існує стійкий негативний кореляційний зв'язок $(-0,30)$. Із збільшенням рівня забезпечення ринковою інфраструктурою зменшується розмір грошових затрат на одиницю продукції і рівень збитковості галузі в цілому. Необхідною і фундаментальною основою ефективної моделі організації ринку свинини є обґрунтування виробничої, обслуговуючої, обмінної та координуючої інфраструктури.

8. Запропоновані концептуальні засади комплексного і ефективного формування ринку на перспективу передбачають не лише стабільність виробництва продукції, а й забезпечення інституційної, функціональної і нормативно-правової складових. При цьому головне завдання успішного формування ринку свинини полягає у сталому збільшенні обсягів виробництва і споживання свинини на душу населення.

Для прогнозування циклічних залежностей відтворення стада тварин, виробництва, реалізації і споживання свинини, доцільно використовувати розроблену у дисертації модель, яка дозволяє схематизувати циклічні коливання досліджуваних параметрів ринку свинини і охарактеризувати можливі напрями розвитку прогнозованих економічних процесів в майбутньому.

9. За результатами дослідження запропоновано парадигму взаємозв'язків між встановленими циклічними коливаннями на ринку свинини. В її основу покладено принцип детермінації: масове оновлення маточного стада свиней – цикли відтворення – цикли виробництва – цикли пропозиції – цикли попиту. Враховуючи нормативні і фактичні норми споживання свинини, досягнутий рівень виробництва та встановлені тенденції, у дисертації обґрунтовано стратегічні етапи розвитку ринку свинини на перспективу, терміни яких становитимуть відповідно: I етапу – до 2008 р., II етапу – до 2013 р і III етапу – після 2013 р.

Дотримання визначених пріоритетів у формуванні ринку свинини дозволить прискорити досягнення стабілізації виробництва і споживання свинини, забезпечить перехід до економічного зростання, поживлення кон'юнктури і експортно-орієнтованого розвитку ринку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях

1. Горлачук М. Особливості функціонування ринку м'яса в країнах ЄС // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 11. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – С. 198-202.
2. Горлачук М., Бобчук І.П., Баглей Р.Р. Аналіз регіональних особливостей виробництва м'яса у західних областях України // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 16. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – С. 39-41. *Особистий внесок*: здійснено групування регіонів за рівнем виробництва м'яса і його аналіз.
3. Горлачук М., Баглей Р. Аналіз споживання м'яса і м'ясопродуктів у західному регіоні України // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 6. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – С. 94-96. *Особистий внесок*: здійснено групування регіонів за рівнем споживання м'яса та м'ясопродуктів на душу населення і його аналіз.
4. Горлачук М., Баглей Р. Явище циклічного середньострокового коливання пропозиції і ціни на ринку м'яса свинини в Україні // Збірник наукових праць кафедри управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил Тернопільської академії народного господарства. Випуск 7. – 2002. – С. 28-30. *Особистий внесок*: виділено особливості циклічного коливання і сформульовано його основні ознаки.
5. Горлачук М. Розвиток і функціонування ринку свинини в Європейському Союзі // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – 2002. – № 12. – С. 214-220.
6. Горлачук М. Сучасний стан і тенденції розвитку чисельності свиней в Тернопільській області // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – 2002. – № 13. – С. 127.-132.
7. Гладич Б., Горлачук М. Циклічність відтворення поголів'я свиней у Тернопільській області // Економіка АПК. – 2003. – № 6. – С. 40-44. *Особистий внесок*: сформульовано види циклів відтворення поголів'я свиней, їх причини, основні параметри.
8. Горлачук М.А. Інфраструктура як елемент формування ринку свинини // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – 2003. – № 15. – С. 217.-222.

Публікації в інших виданнях:

9. Горлачук М. А. Особливості циклічного відтворення поголів'я на ринку свинини Тернопільської області // Сучасні проблеми економіки сільського господарства та АПК (матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, що відбулася в

Сумському національному університеті 13-16 травня 2003 р.). – Суми: Довкілля, 2003. – С. 181-188.

10. Горлачук М.А. Развитие регионального рынка свинины: проблемы и перспективы // Эффективная аграрная экономика. – 2003. – № 2. – С. 84-89.

АНОТАЦІЯ

Горлачук М.А. Організаційно-економічні основи формування ринку свинини.
– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Тернопільська академія народного господарства, Тернопіль, 2004 р.

У дисертації розглянуто теоретичні і практичні аспекти формування ринку свинини в умовах трансформації економічних відносин.

Визначено сутність організаційно-економічних основ розвитку і формування ринку свинини, здійснено методичну оцінку його особливостей. Вивчено сучасний стан ринку свинини в Тернопільській області та розкрито особливості відтворення, маркетингу і ціноутворення на ньому.

Розроблено ефективну модель ринкової інфраструктури. Здійснено прогноз стійкості виробництва свинини. Досліджено систему циклів і обґрунтовано концептуальні основи стабільності ринку свинини. Розраховано основні економічні параметри розвитку ринку свинини на перспективу.

Ключові слова: ринок свинини, інфраструктура ринку, циклічні коливання, стійкість виробництва, пропозиція, попит, стабільність ринку, ціна, ціноутворення.

АННОТАЦИЯ

Горлачук Н.А. Организационно-экономические основы формирования рынка свинины. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Тернопольская академия народного хозяйства, Тернополь, 2004 г.

В диссертации рассмотрены теоретические и практические вопросы формирования рынка свинины в условиях трансформации экономических отношений.

С этой целью дано определение сути организационно-экономических основ развития и формирования рынка свинины, проведена методическая оценка его особенностей. В частности, осуществлена системная оценка структуры отношений субординации учреждений, организаций и предприятий – субъектов рынка свинины. В диссертации обобщен, систематизирован отечественный и зарубежный опыт формирования рынка свинины.

На основе этого сделаны рекомендации относительно возрождения системы государственных закупок мяса свиней. Разработано объектно-субъектную модель

формирования рынка свинины в Украине, в основе которой положен принцип размежевания горизонтальных, вертикальных и функциональных связей, что сделало возможным формализовать процессы, происходящие на рынке свинины. Обосновано авторское определение самообеспеченности собственным производством свинины, а также система показателей комплексной оценки рынка свинины, включающая три группы показателей: спроса, предложения и удовлетворения спроса/предложения.

Исследовано современное состояние рынка свинины в Тернопольской области и раскрыты особенности воспроизводства, маркетинга и ценообразования на нём. Определены закономерности и тенденции развития конъюнктуры рынка свинины, состоящие в наличии долгосрочных, среднесрочных, краткосрочных и сезонных периодических циклических колебаниях воспроизводства поголовья свиней, производства и реализации продукции на продовольственном рынке. Это позволило обосновать критерии и показатели прогнозирования рынка свинины в будущем.

Рассчитана экономическая эффективность производства свинины в аграрных предприятиях региона, исследованы каналы сбыта продукции, позволяющие определить основные из них. Для структуры продажи свиней сельскохозяйственными предприятиями характерная резкая переориентация каналов сбыта на протяжении 1990-2002 гг. в сторону роста удельного веса продаж на рынке, через собственные магазины, ларьки, а также населению в счёт оплаты труда.

В диссертации разработана эффективная модель рыночной инфраструктуры. В частности, раскрыта роль инфраструктуры как средства формирования рынка свинины, включающего эффективное взаимодействие производственной, обслуживающей, обменной и координирующей составляющих. При этом доведено наличие взаимосвязи между степенью обеспечения инфраструктурой рынка свинины и экономической эффективностью её производства.

Сделан прогноз устойчивости производства свинины. Впервые предложено использование показателей пространственной и часовой устойчивости производства. На основе их объединения предложено также определения интегрального коэффициента устойчивости производства свинины. Исследована система циклов и раскрыты концептуальные основы стабильности рынка свинины, а также соответствующие компоненты, включающие обеспечение институциональной, функциональной и нормативно-правовой стабильности.

Исходя из положения М.Д. Кондратьева о статике и циклической динамике прогнозируемого объекта, в работе предложена парадигма взаимосвязей между исследованными циклическими колебаниями на рынке свинины – в её основе принцип детерминации: массовое обновление маточного стада свиней – циклы воспроизводства – циклы производства – циклы предложения – циклы спроса.

Обосновано модель циклических колебаний воспроизводства стада, производства и реализации свинины на рынке, критерии прогнозирования соответствующих параметров. Определены целевые этапы развития рынка свинины в Тернопольской области, в основе

которых положено достижение нормативных показателей потребления свинины на душу населения. На основе этого рассчитаны главные экономические показатели развития рынка свинины в перспективе. Не смотря на снижение в будущем количества населения в области, прогнозируемый фонд продовольственного потребления свинины увеличится с 29,2 в 2008 г. к 46,7 тыс. т в 2013 г. соответственно, или в 1,6 раза. Это будет возможным благодаря достижению рациональных норм потребления продукции населением области.

Ключевые слова: рынок свинины, инфраструктура рынка, циклические колебания, устойчивость производства, предложение, спрос, стабильность рынка, цена, ценообразование.

ANNOTATION

Gorlachuk M.A. Organizational and economic principles of pork market formation. – Manuscript.

Dissertation for a Candidate of Economic Sciences Degree on the specialty 08.07.02 – Economics of agriculture and Agrarian-Industrial Complex. – Ternopil Academy of National Economy, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2004.

The Dissertation examines theoretical and practical aspects of pork market formation under the circumstances of economic relations transformation.

With this aim the following tasks were fulfilled: the degree of organizational and economic principles of raw material market formation and development were studied, methodical evaluation of its peculiarities was undertaken, the current state of Ternopil region pork market, its peculiarities of reproduction, marketing and pricing were studied.

An efficient model of the market infrastructure was developed. A forecast of raw material production level was done. The cycle system of the raw material market stability was studied and its conceptual principles were proven. The main economic parameters of the raw material market further development were calculated.

Key words: raw material market, market infrastructure, cycle fluctuations, production stability, supply, demand, market stability, price, pricing.